

Yazar

Tamer Badawi

Tarih

10 Temmuz 2020

IRAK'TA SÜNNİ SİYASİ-DİNİ AĞLAR VE SİYASAL DEĞİŞİM: ETKİLERİ NEREDE?

İKİNCİ DALGA ARAP
İSYANLARINDA SİYASAL İSLAM

الشرق
للأبحاث الاستراتيجية

AL SHARQ
STRATEGIC
RESEARCH

(Bu yazı İngilizce orijinal versiyonundan çevrilmiştir.)

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	3
SÜNNİ SİYASİ-DİNİ AĞLARIN ETKİSİNİ DEĞERLENDİRMEK NEDEN ÖNEMLİ?	3
SÜNNİ SİYASİ-DİNİ AĞLARIN SİYASAL DEĞİŞİME DÖNÜK TEPKİLERİNİ NELER ŞEKİLLENDİRİYOR?	5
IRAK'TAKİ SÜNNİ SİYASİ-DİNİ AĞLARIN HARİTASINI ÇIKARMAK	7
IRAK MÜSLÜMAN ÂLİMLER BİRLİĞİ: BAŞARISIZ BİR 'MERCİYE' PROJESİ	11
SONUÇ	19
REFERANSLAR	21
YAZAR HAKKINDA	24
AL SHARQ STRATEJİK DÜŞÜNCE KURULUŞU HAKKINDA	24

GİRİŞ

Ekim 2019 protesto hareketi ve Sünni Araplar

Ekim 2019'da Bağdat'ın merkezindeki Tahrir Meydanı'nda başlayan ve güneydeki Divaniye ve Nasiriye kentlerine kadar yayılan Irak protestoları, 2003 sonrası Irak siyasal sistemini domine eden ve daha önce siyaseten rakipsiz olan aktörleri derinden sarstı.

Bu hükümet karşıtı protestolar, Şii yoğunluklu vilayetlerde ve yönetim bölgelerinde sınırlı kalırken Sünni yoğunluklu bölgelerde yaşayanlar, protestoların İslam Devleti'nin (İD) yeniden dirilmesi için verimli bir zemin oluşturacağı korkusuyla protestolara katılmaktan kaçındı. Dolayısıyla, Sünni yerel yöneticiler, insanların protesto düzenlemeleri ihtimaline karşı engel teşkil etti. Bu da Irak toplumu içerisindeki Sünni Arap ve Kürt kesimlerin yaygın katılımından yoksun, alt-ulusal düzeydeki protestoların, tüm mezhepleri içeren kapsamlı bir ulusal protestoya dönüşmesi potansiyelini sınırladı. Sonuç olarak, Irak'taki Sünni Arapların belli bir kesiminin güneydeki protestolara sempati duymasına karşın, Sünniler yalnızca Bağdat'taki protestolara katılım gösterdi.

Mezhep temelli yaklaşımın ötesinde, Ekim 2019 protesto hareketinin göze çarpan etnik-mezhepçilik karşıtı boyutu, bu protestoların bir 'Irak ulusal iradesini' yansıttığı algısını oluşturdu. Ancak, böyle bir iradenin açık talep ve tutumlarını yansıtan bir liderliğe sahip olmak yerine, Şiilerin yoğun olarak katıldığı protesto hareketi dağınık, lidersiz ve değişken bir halde kaldı.

Sünni siyasi-dini ağların etkisini değerlendirmek neden önemli?

Irak'taki Sünni Arapların, 2019 ayaklanmasındaki görünürlüklerinin görece az olması dikkate alındığında, siyasal değişime yönelik politik tutumları hakkında net bir bilgi sahibi olmak da zorlaşıyor. Bu nedenle, özellikle statükoya meyilli ve siyasal değişime şiddetle direnecek, (de-)mobilizasyon yeteneğine sahip Sünni Arap aktörlerin araştırılması gerekmektedir. Şii siyasal İslamcılar ve paramiliter aktörler, kendilerine meydan okuyan

protesto hareketi karşısında doğrudan karşı bir tutum geliştirdiler. Aynı şekilde, Sünni Arapların gelecekte sokak hareketi şeklinde bir tür kolektif siyasi eylemde bulunmaya karar vermesi halinde, Sünni muadilleri de benzer bir tavır almak zorunda kalacaklar. Bu makale, Sünni Arapların siyasi değişime yönelik tutumlarını araştırmak yerine, Sünni Arapların önderliğinde olduğu takdirde, Ekim 2019'dakine benzer bir halk hareketine yönelik potansiyel tutumlarını öngörebilmek amacıyla, Sünni siyasi-dini ağların Irak'taki mevcut sistem içerisindeki ve sisteme yönelik pozisyonlarını irdelemeyi amaçlamaktadır. Bu aktörler, hem ülkenin ulusal siyasetinde bir role, hem Irak'ın parçalı güvenlik sisteminde sınırlı ama görünür bir varlığa sahip oldukları hem Sünni siyasi İslam'ı hem de dini propagandayı melez bir şekilde kapsadıkları için ağ olarak tanımlanmaktadırlar. Bu makalede 'ağ' terimi, bazı aktörlerin kendilerini tek bir organizasyon yerine, birden çok kurumsal araçla temsil etmelerinden hareketle kullanılmıştır.

Sünni dini-siyasi ağların, kendi mezhep bileşenlerinden gelecekte olması muhtemel siyasi eyleme tepkilerini ve tepki verme kapasitelerini açıklamak için iki boyut yardımcı olabilir:

1. 2003 sonrası, mezhepsel güç paylaşımına dayalı Irak siyasi sistemi içindeki Sünni dini-siyasi ağların görece ağırlıkları. Bu tür aktörlerin söylemsel tepkileri, Irak Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) yükselişinden bu yana Irak'a hâkim olan istikrarsız siyaset sahnesindeki duruşlarını yansıtabilir. Her bir aktörün tepkisi, siyasi ittifakların/rekabetlerin devamını yansıtabilir veya yukarıda bahsedilen değişimleri aydınlatılabilir.
2. Bu tür ağların muhtemel bir siyasi eylemde ihtiyaç duyulması halinde destekçilerini ne ölçüde mobilize veya demobilize edebileceği. Irak'taki Sünni siyasi-dini ağlar, Şii muadillerine göre daha az siyasi, mali ve güvenlik gücüne sahip olsalar da büyük olaylarda ve kritik dönemeçlerde Şii müttefiklerini ve/veya rakiplerini idare etmek adına sahip oldukları iş birlikleri önemli olabilir ve bu iş birliği dengeleri değiştirebilecek bir rol oynayabilir

Sünni siyasi-dini ağların sağladığı önemli işbirlikler veya destekler, mecliste oy vermede eşgüdüm, seçim ve meclis koalisyonlarına mezhepsel katılım, savaş zamanlarında dini propaganda, savaş zamanı istihdam çabaları ve topluluklar arası/içi arabuluculuk şekillerini alabilir.

Sünni siyasi-dini ağların siyasal değişime dönük tepkilerini neler şekillendiriyor?

Irak'taki Sünni ağların siyasal değişime yönelik tutumları, ister Ekim 2019 protestolarına ister Sünni Arap bölgelerindeki potansiyel protestolara yönelik olsun, çeşitli değişkenlerden etkilenmektedir:

- 1. İdeoloji:** İnanç sistemleri, çok geniş ifadelerle de olsa kimlik politikalarında belirleyici bir rol oynadığı için bu ağların büyük olaylar ve kritik dönemeçlerdeki davranışlarını anlamamızı sağlar. Söz gelimi; Irak'ta yükselmekte olan apolitik Selefi ve Sufilerin durumunda ideolojinin etkisi, Irak İslam Partisi'ninkinden (İİP) fazla olabilir. Zira apolitik eğilimler statükoyu destekleyen dini söylemi vurgularken, diğeri söyleminde dine giderek daha az vurgu yapmaktadır.
- 2. Yönetim mirası:** Son yirmi yılda, İİP örneğinde olduğu gibi Sünni siyasi-dini ağlardan politikacılar, birbirini izleyen il konseylerinde seçilmiş temsilciler olarak yerel yönetimin bir parçasıydı ve Sünni Arap kesimleri tarafından istihdam yaratamadıkları ve merkezi hükümetin terörizmle mücadele taktiklerini, yani keyfi tutuklamalarını azaltmadıkları için eleştirildiler. Buna rağmen İİP, Anbar'daki protesto hareketine katkıda bulundu, ancak bu katkıyı devam ettiremedi. Bu da Sünni Arap bölgelerinde ileride protesto hareketlerinin gelişmesi durumunda, partiyi eylemciler için güvenilir bir aktör haline getirdi.
- 3. Baskı mirası:** Şiddet olaylarıyla ilgili geçmiş deneyimler; liderlerin kişisel ilişkileri, duyguları ve hatıralarının hepsi büyük kararlar üzerinde etkili olabilir ve her bir aktörün Ekim 2019 protestoları karşısındaki duruşlarında olduğu gibi, kritik dönemeçlerde ideolojiden daha belirleyici bir etkiye sahip olabilir. Önemli dönüm noktalarına örnekler, Irak'ın 2000'lerin ortalarındaki iç savaş mirası ve 2012-2013 yılları arasında ülkenin Sünni Arap bölgelerindeki baskıcı politikalara karşı bir direniş hareketi olarak ortaya çıkan Anbar protestolarının bastırılması gösterilebilir. Bu anlamda, Anbar protestolarının 2011'deki Arap ayaklanmalarından esinlendiği görülmüştü ve bu mezhepçi şiddet ve baskı olayları hem halktan hem de siyasi sınıftan birçok Iraklı Sünni Arap'ın siyasi bilincini yeniden oluşturmada bir dönüm noktasıydı.
- 4. Ekonomik kırılganlık:** IŞİD'in yükselişi ve düşüşü altında şehir ve köylerin ağır fiziki yıkımı, Kendi Ülkelerinde Yerinden Edilmiş Kişilerin devam eden krizi ve hatta ivedi geri dönüşlerinin tamamı ekonomik olarak kırılgan ve sarsıntıya uğramış Sünni Arap topluluklarının ortaya çıkmasında büyük paya sahip. Kısa vadede bu, aşiretler, dini

partiler ve ağlar da dâhil olmak üzere halkın protesto hareketi düzenleme konusundaki isteğinin ve kapasitesinin çok az olduğu anlamına geliyor. Sünni Arap protestolarına yönelik olası herhangi bir baskı, daha fazla ekonomik kırılmalık yaratacaktır.

5. İç rekabet: Bunun Sünni siyasi-dini ağlar arasında, siyasi pozisyonları ve önemli siyasi olaylara yönelik söylemleri üzerinde doğrudan bir etkisi oldu. Dini yapılar, siyasi sistemin bir parçası olan ağların; meşruiyet ile dini ve siyasi nüfuz kazanmak için rekabet ettiği alanlardır. Müslüman Kardeşler ile apolitik Selefî ve Sufilere ait ağlar ise bu yapıları kontrol etmek için rekabet halindedir.

Sünni ağlar, Bağdat'taki yönetici siyasi parti ve paramiliter güçlerle kuvvetli ilişkiler geliştirebildikleri ölçüde, dini platformlara erişme olasılıklarını da yükseltmektedirler. Bu erişim, bunların yönetilme süresini uzatır ve dolayısıyla rakiplerin bu platformları dini ve siyasi rekabetlerde manipüle etmesini de engeller. Hariz Hasan, dini platformların siyasi önemini şöyle açıklıyor:

“Cami ve türbeler, kamusal toplantıların kilit noktalarıdır ve sorumlulara mesajlarını yaymaları ve dini alanda kendilerini göstermeleri için bir platform sağlarlar. Genellikle ticari amaçlarla veya emlak olarak kullanılacak tesislere sahiptirler ve hacılar ile hayırseverlerden bağış ve yardım alırlar. Diğer vakıflarla birlikte, kendilerini kontrol eden yetkililere hayatlarını idame etme araçları sağlayan gelirleri de temin ederler. Bazıları, özellikle Şii imamların türbeleri ve önde gelen Sünni figürler, onları denetleyenlerin sosyal statülerini ve dini otoritelerini de güçlendirir.”

Irak'taki Sünni vakıfların kontrolüne yönelik siyasi rekabet, Sünni bileşenleri Müftülük aracılığıyla dini olarak kimin idare edeceği konusundaki daha geniş rekabetin bir parçasıdır. Irak'ta şu anda tek bir dini birime atanması gereken fetva verme yetkisine sahip olduğunu iddia eden üç oluşum var. Bunlar; 1) Fetva ve İrşad Komitesi aracılığıyla Sünni Vakıflar İdaresi (SVİ). 2) Irak Fıkıh Konseyi (IFK). 3) Selefî din adamı Mehdi El Sümejde'nin başkanlık ettiği Dar El İfta, yani “Fetva meclisi”. Egemen siyasi sınıflar, hiçbir yüksek dini otoritenin hükümete siyasi bir tehlike arz edemeyeceği parçalanmış bir Sünni kurumsal yapıya sahip olmaktan daha memnun olacaklardır.

Bu beş değişken, Sünni ağların ülkedeki herhangi bir siyasal değişikliğin çeşitli şekillerdeki faydasına dair düşüncelerini şekillendiriyor. Daha da önemlisi, bir ağ eğer böylesi

ağlar açısından dezavantajlı bir siyasal değişime yol açacaksa, halk protestolarını desteklemeyecektir. Geçtiğimiz yıllarda Irak siyasi arenasında dini rollere halk desteğinin azalması, muhtemelen Sünni laik eğilimli partilerin dini ağlar için yükselen bir tehlike ihtiva ettiği anlamına geliyor. Dolayısıyla, bu ağlar için halk desteği marjını korumak ve siyasi sistemde kalmak; seçim bölgelerine, protesto hareketlerine ve “gerçek siyasal değişime düşman olma olasılığı yüksek olan” siyasi müttefiklere karşı hassas manevralar gerektirir. Bu türden manevraların neler olacağı Sünni ağların siyasal gidişatına bakılarak öngörülebilir.

Irak'taki Sünni Siyasi-Dini Ağların haritasını çıkarmak

A. Irak İslam Partisi: Uzun soluklu bir düşüş

İİP, 2003 yılından bu yana Irak'taki Arap Sünnilerin baskın siyasi temsilcisi olarak yeniden ortaya çıkan ve Müslüman Kardeşler'in ilkelerini benimseyen bir siyasi partidir. Bununla birlikte, İİP ve Müslüman Kardeşler 2010'da kurumsal olarak ayrıldılar ve hareket kendisini daha sonra 2017'de “Hareket El Adl Vel İhsan” olarak yeniden adlandırdı. Parti, Irak Komünist Partisi'nin yasaklanmasıyla ortaya çıkan siyasi boşluğu kısmen doldurmak için 1960 yılında kuruldu ve Irak'lı Şiiiler için en büyük merci-i taklit makamı olan Büyük Ayetullah Muhsin El Hakim'in hayır dualarını aldı.² Ahmed Hassan El Bekir 1968'de Irak Cumhurbaşkanı olduktan sonra İİP bastırıldı ve bunun üzerine parti 1971'de faaliyetlerini durdurma kararı aldı. Ancak, parti üyelerinin bir kısmı bu karara uymadı ve Hareket El Şabab, ‘Gençlik Hareketi’ bayrağı altında gizlice faaliyet göstermeye devam etti.³

1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin ardından, İİP üyeleri sürgünde partiyi yeniden kurdular ve Şii muhalefet unsurları, İslami Davet Partisi ve Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi ile temasa geçtiler.⁴

Irak, ABD ve müttefikleri tarafından işgal edilmeden kısa süre önce, 2002'de İİP, Londra'daki Irak muhalefeti konferansına katılmayı reddetti. Bununla birlikte, parti Irak'ın işgal sonrası yönetiminde yer aldı ve Geçici Koalisyon Yönetimi'nin (GKY) Yönetim Konseyi'nde temsil edildi. Mohanad Seloom, İİP'nin Yönetim Konseyi'ne katılımını şu şekilde açıklıyor: “Bu durum, tabandan tepeye olan inançlarından bir sapma ve İİP ile Sünni seçmen arasında bir bölünme yarattı.”⁵ 2017'de televizyonda

yayınlanan bir röportajda, İİP'nin eski Genel Sekreteri Ayet El Samarra'i yaklaşımını şöyle açıklamıştı: "İslam Partisi, geniş bir ulusal cephe kurulmasına izin verdiğinden dolayı barışçıl direnişe inanıyor. İşgalciler çekilmeyi kabul etmezse, o zaman bu cephe, aralarında silahlı direnişin de bir seçenek olduğu yeni araçlar geliştirir."⁶

İİP'nin işgal sonrası siyasi angajmanının aksine, ülkenin bir dönem yöneticisi olmaktan çıkıp yönetilen duruma düşen Arap Sünnilerinin çoğu, farklı militan gruplaşmaları şeklinde ABD güçleri ve GKY'ye karşı silahlı direnişe geçti. Öte yandan, 2003-2011 arasında İİP, Irak hükümetlerinde Başkan Yardımcılığı, Meclis Başkanlığı, bakanlıklar ve bakan yardımcılıkları gibi üst düzey görevler üstlendi.⁷

Eski Başbakan Nuri El Maliki, iktidarını sağlamlaştırmak için siyasi sistemdeki Arap Sünni rakiplerinin çoğunu zayıflattı ve onlara boyun eğdirdi. Siyasi saiklarla kovuşturma olduğu iddia edilen bir dizi olayda Maliki, Irak Özel Kuvvetlerine 2012'de Maliye Bakanı Rafi El İssavi'nin ofisine baskın düzenleyip kendisini tutuklama emri vermeden önce 2011 yılında Başkan Yardımcısı Tarık El Haşimi'nin tutuklanması emrini vermişti. İki eski İİP liderleri de yolsuzlukla suçlanıyordu.

Bu tutuklamalar Irak'ta mezhepçi ilişkilerin ve merkez-çevre ilişkilerinin şekillenmesinde kilit dönüm noktalarından biri oldu. Anbar vilayetindeki güçlü bir aşiretten gelen İssavi'nin tutuklanması, 2012'de batıdaki Anbar vilayetinde oturma eylemleriyle başlayan ayaklanmalara yol açtı; ardından ayaklanmalar doğuda Diyala'ya, kuzeyde Kerkük ve Ninova'ya kadar yayıldı.

İİP, çoğu özellikle önceki yıllarda il konseylerinde sahip olduğu siyasi iktidarını kaybetmesine bağlı olarak birçok nedenden ötürü ayaklanmayı destekledi. İİP, 2003 sonrası dönemde Sünnilerin seçimleri boykot etmesi sayesinde yeniden ortaya çıkarken, yönetimde kötü performans gösterdiği için on yılın sonlarına doğru, partinin iktidarı iyice sarsıldı. Yükselen Sünni seküler siyasi akımların ve El Kaide'yi bozguna uğratan aşiretlerin öncülüğündeki «Sünni Uyanış»'ın ortaya çıkardığı siyasi meydan okumaların yanı sıra, muhtemelen Arap Sünni bileşenlerinin bir kısmı tarafından da 2005-2007 yılları arasındaki mezhepçi şiddete katkıda bulunan bir unsur olarak algılandı.⁸

Tüm bu etmenler, İİP'nin siyasi gücünün hem ulusal hem de yerel seviyede önemli ölçüde azalmasına yol açtı. Bu, El Tevafuk Cephesi ittifakının 2005 seçimlerindeki 43 sandalyeye⁹ kıyasla sadece 6 sandalye kazandığı 2010 meclis seçimlerinde ve İİP'nin hem Anbar hem de Ninova'da kötü performans gösterdiği 2009 il seçimlerinde açık bir şekilde görüldü. Ancak parti Bağdat, Selahaddin ve Diyala'da nispeten daha iyi bir performans sergiledi.¹⁰ İİP, ayaklanmanın merkez üssü olan Anbar'da siyasi sermayesini yeniden inşa etmeye ve protestoları gençlik ve dini ağları aracılığıyla şekillendirerek Arap Sünni bileşeninde fikir birliği oluşturmaya çalıştı.¹¹ Sünni din adamları Cuma namazlarında vaazlar vererek Arap Sünni bölgelerine katkıda bulundular. Irak Müslüman Alimler Birliği (IMAB) ile iş birliğinde büyük etkiye sahip din adamı Abdul Malik El Saadi'nin dışında, din adamlarının mobilizasyondaki rolü, öncelikle İİP'nin 2003 sonrası döneminin kurumsal dini yapısındaki artan etkisiyle bağlantılıydı.

Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığının Ağustos 2003'te kaldırılmasının ve Şii, Sünni ve azınlıklar için üç daireye bölünmesinin ardından, İİP önce Adnan Ed Düleyim'i ardından Ahmed Abdulgafur El Samurai'yi atayarak SVİ'de etki oluşturmaya başladı.¹²

İİP ayrıca 2003 yılında Sünniler için dini bir otorite olarak IMAB'ın kurulmasına katkıda bulundu, ardından 2007'de Meclis-i Ulema El Irak (Irak Alimler Meclisi) kuruldu. Bu kurum Sünni din adamlarını mobilize etmek adına oluşturulmuş başka bir araçtı ve IMAB'ın oldukça politik bir hüviyete bürünmesi ve İİP'den uzaklaşmasının ardından Sünniler için merci-i taklit makamı haline geldi.

2012'de İİP, Irak meclisini, Sufiler ve Selefilerce eşit olarak paylaşılacak 10 üyeden müteşekkil, merci-i taklit için yarı özerk Sünni dini bir kurum olan IFK'yi kurma yasasını onaylamaya zorladı. Nihayetinde bu kuruma IMAB'ın kuruluşuna katkıda bulunan Selefi din adamı Ahmed Hassan El Taha başkanlık etti. IFK'yi kurma fikri, İİP'ye yakın olan "Irak Âlimler Meclisi"nden geldi.¹³

Irak hükümetinin 2013'teki ayaklanmaya yönelik baskısı, İİP'ye ve onun Sünni dini katmandaki, özellikle de Irak Sünni vakıflarının siyasetindeki etkisine zarar verdi. SVİ'nin İİP ile bağlantılı Başkanı Ahmed Abdulgafur El Samurai, yolsuzluk nedeniyle görevden

alındı ve yerine Irak hükümeti ile arasının iyi olduğu belirtilen din adamı Abdüllatif El Hümeym getirildi.¹⁴

IFK bütçesini SVİ'den aldığından hükümet tarafından sadece mali olarak sıkıştırılmakla kalmadı;¹⁵ aynı zamanda IFK'nın iradesine aykırı olarak El Hümeym'in göreve atanmasıyla, Başbakan'a SVİ'nin başına geçecek adayları sunma gibi yasal hak ve sorumluluklardan da mahrum bırakılmış oldu.¹⁶

İİP, 2017'de partinin eski Genel Sekreteri Salim El Cuburi'nin partiden ayrılıp kendi partisini kurmasıyla siyasi gücünü kaybetmeye ve daha fazla iç çatlıklara maruz kalmaya devam etti.¹⁷ 2018 meclis seçimlerinin ardından İİP'nin, partiden üç üyenin daha ayrılmasından sonra mecliste sadece üç milletvekili kalmış oldu. Ancak üst düzey bir parti üyesi planlama bakanlığına seçildi ve aynı zamanda parti Halk Seferberlik Güçleri (HSG) Başkanı Falih El Feyyaz'ın başkanlık ettiği El Akd El Vatan ittifakının bir parçasını oluşturuyor.

2018 seçimlerinden bir yıl sonra, partinin zayıflayan bütünlüğünün ve devlet kurumlarında azalan siyasi nüfuzunun altını çizen bir başka bölünme furyası yaşandı. Bu, İİP'nin Irak'lı Şii siyasi seçmenler ile eşit seviyede ortaklık arayan bir Sünni Arap siyasi gücü olmaktan çıkıp sadece on yıl boyunca siyasi olarak ayakta kalmak için bu seçmenlere büyük ölçüde bel bağlayan bir parti olmasına neden oldu.

Dahası, 2017 Körfez krizi, Katar İran'a yaklaştıkça İİP'yi İran'la müttefik olan siyasi sınıflara doğru itmiş olabilir. 2019'un sonlarından beri mevcut Genel Sekreter Raşit El Azzavi'nin kişisel arka planı da şüphesiz partinin İran'a yönelimini etkilemektedir. İran'da gönüllü sürgün olan Azzavi, entelektüel olarak İran Müslüman Kardeşler hareketinden etkilenmiştir. Akıcı bir Farsçası vardır ve İslam Cumhuriyeti ile iyi bir iş ilişkisine sahip olduğu için İİP'de İran dosyası şefi olmuştur.¹⁸

İran'la yakın bağlara sahip bir meclis koalisyonunun parçası olmak, İİP'ye Irak'ın güvenlik alanını etkileyen çeşitli militan aktörlere erişim şansı sağlıyor. Şubat 2020'de, El Azzavi ile İran'ın Irak'taki en üst düzey vekili olarak görülen paramiliter grup Kataib

Hizbullah'ın sözcüsü arasında bir toplantı gerçekleşti. Toplantının gündeminde Ekim 2019 protestocularının talepleri de vardı.¹⁹

Partinin gençlik ve din adamları ağlarıyla donanımlıyken açıkça desteklediği 2012 ve 2013'teki Anbar protesto hareketinin aksine, İİP Ekim 2019 protestoları konusunda temkinli bir tutum sergiledi.²⁰ El Azzavi medyada protestoları destekleyen açıklamalar yaparken, parti bu konuda herhangi bir açıklamada bulunmadı. Bir görüşe göre, mevcut parti lideri El Azzavi herhangi bir cepheleşmeden ziyade "partiyi içeride yeniden inşa etmekle daha çok ilgileniyor".²¹ Ancak parti üyeleri ve partiyi destekleyen taban, protestolara kendi bireysel kapasiteleri ile katılım gösterdi.²²

Bununla birlikte, İİP'ye yakın dini bir kurum olarak algılanan IFK, Kasım 2019'da Ekim 2019 protestolarını temkinli bir şekilde destekleyen beş maddelik bir açıklama yaptı. Açıklamada; protestoların barışçıl olması, hükümetin ıslah edilmesi, tutukluların serbest bırakılması, cebri kaybolmaların akıbetinin belli olması ve hükümetin yıkılan bölgeleri yeniden inşasına yönelik çağrıda bulunuldu.²³ IFK siyasi olarak eleştirel pozisyonunu sürdürmesine rağmen, Anbar protesto hareketini desteklemek için din adamlarının halk hareketine katıldığı ve camileri kapattığı 2012-2013 dönemine kıyasla siyaset yapısına karşı daha az radikal bir duruş sergiledi.

Irak Müslüman Âlimler Birliği: Başarısız bir 'Merciye' projesi

İMAB'ın gidişatı İİP'ninkiyle kesişse de gücü ve etkisi İİP'den önce azaldı. İMAB Irak'ın ABD önderliğindeki askeri işgalinin ardından İİP tarafından Necef'teki *Merciye*'nin muadili olarak Sünnilere yönelik birleşik bir dini liderlik kurmak adına kısa bir süreliğine desteklenen bir dini liderlik projesidir. İMAB işgalden beş gün sonra, Sünni din adamlarının Sünni toplumun siyasi vizyonunu şekillendirmek suretiyle kendisine liderlik etmeleri için bir şemsiye örgüt olarak kuruldu.²⁴

İMAB, ABD önderliğindeki koalisyon bir geri çekilme planı hazırlayana kadar 2003 sonrası siyasi sistemde seçimlerin boykot edilmesini savundu. Bu, platformun

2005 Irak seçimlerini boykot etme kampanyasında çok iyi bir şekilde yansıtıldı.²⁵²⁶ Bunun istisnası, aynı yıl içerisinde, Arap Sünnilerin hazırlık ve yazım aşamasında çok az yer aldığı yeni anayasa referandumuna «hayır» oyu verme kampanyasıydı.²⁷ Irak'ta IMAB etkisi, Arap Sünnilerin seçim davranışlarını yönlendirebildiği Nisan 2004 ile Mart 2005 arasında zirveyi gördü.²⁸

Siyasi süreci fiilen boykot eden IMAB, ABD önderliğindeki işgale karşı silahlı direnişin de destekçisiydi. Ancak iddiaya göre Irak'taki ABD ordusu, IMAB'ı kendisiyle Sünni paramiliter güçler arasındaki anlaşmalarda bir aracı olarak görüyordu.²⁹ Söz gelimi, IMAB'a katılan eski IİP üyesi Abdüsselam El Kubeysi, Çeyş el Raşidin adlı silahlı bir grup kurdu.³⁰ IMAB'ın Irak İslam Ordusu ve 1920 Devrim Tugayları ile güçlü bağları olduğu iddia ediliyor. IMAB ve Sünni silahlı direniş grupları arasındaki sıcak ilişkiler, Ekim 2007'de El Meclis El Siyasi Li El Mukaveme El Irakiye'nin, "Irak Direnişi Siyasi Konseyi"nin kurulmasını sağladı.³¹

IMAB her kesimi kapsayan bir yapıya ulaşmak için İslamcılık ile harmanlanmış milliyetçi bir söylem kullandı. 2004'teki ilk Felluce savaşı sırasında IMAB, karargâh olarak kullandığı Bağdat'taki Ummül Kura Camii'nde mezhepler arası bir miting düzenledi ve bir görüşe göre³² bu organizasyona 200.000 kişi katıldı.³³ IMAB ayrıca, 2004'te şehrin kuşatılması sırasında Felluce sakinlerine aynı ve mali destek toplamak için ülke çapındaki cami ağını kullandı.

Bununla birlikte, Irak'ta mezhepçi siyaset 2006'dan sonra ön plana çıkınca zamanla mezhepçilikle karışık İslamcı bir üslup, milliyetçi söylem pahasına yükseldi. Artan mezhepsel gerilimler, her iki taraf da siyasi olarak koordine olurken Şii silahlı direnişine öncülük eden Sadrcılar ile IMAB arasındaki bağın kopmasına sebep oldu.³⁴³⁵

Sünni cephede, IMAB ile IİP arasındaki fark, her ikisi de Sünni topluluğu temsil ettiği iddiasındayken IMAB'ın etkisinin siyasi ve dini açıdan artmasıyla ama özellikle de 2003 sonrası siyasi katılım ve Irak'ta federalizm konusundaki görüş ayrılıkları göz önüne alındığında açıldı. Her şeye rağmen, bu uçurum zaten IMAB'ın kendisinin kurulması konusundaki anlaşmazlıkta derin bir şekilde köklemişti.

IMAB'ın ilk toplantısına o zamanki IİP üyesi Abdüsselam el Kubeysi ev sahipliği yaptı ve IİP'nin kendisinin, IMAB'ın parti sayesinde geliştiğinin kanıtı olduğunu iddia etti.³⁶ Bir

görüşe göre İİP, IMAB'ı kurma fikrinin arkasındaydı, ancak şemsiye kuruluş platform başkanını seçme konusunda İİP tarafından saptanan rotadan saptı.³⁷ Bunun aksine, IMAB başkanlığı hasmının kuruluşunun arkasındaki itici güç olduğu iddiasına karşı çıkıyor.

Mezhepçilik ve şiddeti körüklemekle suçlanan El Dari'ye 2006'da tutuklama emri çıkarıldı.³⁸ Bu, 2007 yılında SVİ'nin IMAB'ın Ummül Kura Camii'ndeki merkez ofisine el koymasıyla gerçekleşti.³⁹ Böylece IMAB seçmenlerini mobilize etmek için güvendiği cami ağından mahrum kaldı.

Bir sivil toplum kuruluşu olarak kurulmasına rağmen, IMAB Arap Sünniler üzerinde SVİ'den daha fazla etkiye sahipti, ancak SVİ daha fazla mali güç topladı. SVİ'nin IMAB'ın merkezine el koyması, İİP'nin lehine güç dengesinin nasıl değiştiğini simgeliyordu. IMAB, El Dari'nin yerleştiği Ürdün'de yurtdışından da olsa faaliyetlerini sürdürmeye devam etti.

El Dari, 2007'de El Cezire kanalı aracılığıyla verdiği bir röportajda, IMAB'ın 2003 yılında kurulmasının ardından genel sekreterliğinin on üç, danışma konseyinin kırk beş üyeden oluştuğunu, ancak 2007 itibarıyla başkanlığın çeşitli zorluklardan dolayı yalnızca yarısının toplanabildiğini söyledi.⁴⁰ IMAB'ın terör örgütü⁴¹ olarak adlandırdığı El Kaide ile önceki anlaşmazlıklarına rağmen, El Dari'nin örgütü destekleyen tartışmalı açıklaması, El Dari'nin terörizm destekçisi olarak resmedilmesine ve yaygın itibarını yitirmesine neden oldu.⁴²

IMAB'ın zayıflaması, Sünni paramiliter grupların kendilerini savundukları açık bir siyasi cepheyi yavaş yavaş kaybettikleri anlamına geliyordu ve El Dari'nin paramiliter gruplara olan ilgisi devam etse de gittikçe azalıyordu. Haziran 2009'da bir dizi Sünni paramiliter grup El Dari'ye kendi adlarına konuşma yetkisi verdi.⁴³ Nisan 2006'da, El Dari hakkında tutuklama emrinin çıkmasından aylar önce, IMAB Kahire'de El Rafideyn haber kanalını kurmuştu.⁴⁴ Irak yetkilileri ve ABD liderliğindeki işgalciler, vakfı ve vakfın genel sekreterini sınır dışı ettikten sonra IMAB'ın gücü ve etkisi azalırken, IMAB Irak hükümetine karşı propagandada sesini yükseltmeye devam etti.

IMAB Anbar protesto hareketinin bir parçasıydı ve sahnedeki diğer bazı Sünni aktörler gibi protestoların⁴⁵ gidişatını etkilemeye çalıştı. Dahası, protesto hareketi IMAB ile İİP arasında bir yakınlaşmaya yol açtı.⁴⁶ El Rafideyn haber kanalının protesto hareketlerini yayınlaması, 2014'te eski Başbakan Maliki yönetimindeki Irak hükümetini Kahire'den kanalı kapatmasını istemeye kadar itti.⁴⁷

IMAB Genel Sekreteri Hariz El Dari'nin 2015'teki ölümü, Irak'ta vakfın nihai düşüşüne işaret ediyordu. Zira vakfın gücü Dari'nin destek gruplarının mobilize edilmesini sağlayan karizmasına ve temas ağlarına bağlıydı.⁴⁸ El Dari'nin ölümünün ardından, oğulları Muzanna El Dari ve Cemal El Dari arasında, Cemal'in siyasi katılımı savunması nedeniyle bir anlaşmazlık patlak verdi. Muzanna çekişmeden galip çıkarken, Cemal IMAB'dan ayrılıp "Ulusal Proje"yi kurdu.⁴⁹

Dahası, IMAB'ın Anbar protesto hareketine verdiği destek sonucunda elde ettiği şöhrete rağmen, anti-politik katılım söylemi, vakfın kuruluşundan bu yana gözden geçirilmeden ve değişmeden kalmaya devam ediyordu ve bu nedenle özellikle 2011'de ABD önderliğindeki askeri işgalin geri çekilmesinden sonra vakfın hareketle ilişkisi önemli ölçüde azaldı.⁵⁰ IMAB, Irak hükümeti tarafından suçlu muamelesi görmeye devam etmekte ve bir görüşe göre IMAB Irak'ın Sünni Arap bileşeni üzerinde şu anda çok zayıf bir etkiye sahip.⁵¹⁵²

IMAB 2019 Ekim protesto hareketini radikal bir şekilde karşı çıktığı Irak düzenini zayıflatmak için bir fırsat olarak görüyor. IMAB platformları, genel sekreter ve El Rafideyn kanalı aracılığıyla hareketi yüksek sesle destekledi. Hem Irak'taki ABD askeri varlığına hem de İran'ın bölgesel etkisine karşı olan Muzanna El Dari, protesto hareketini siyasi sistemi sarsmak ve yabancı nüfuzu yok etmek adına anti-sistemik değişimi savunmak için uygun bir an olarak görüyor.

B. Apolitik Sufilerin ve Selefilerin yükselişi

IMAB'ın etkisinin azalması ve İİP'nin küçülmesi, özellikle de İran önderliğindeki bölgesel direniş ekseninde giderek daha etkili hale gelen Iraklı Şii paramiliter güçlerle kuvvetli bağlara sahip olan dini ağların yükselişiyle paraleldi.

Abdüllatif El Hümeym'in 2015 yılında SVİ'ye yükselişi, Sünni siyasi-dini ağlar arasındaki güç dengesinin baskın siyasi otoriteyi destekleyen apolitik dini söylemi yani Selefiler ve Sufileri destekleme doğrultusunda değişmesine işaret etti. Sonuç olarak, bu hareketler Ekim 2019 protesto hareketine karşı farklı şekillerde eleştirel bir tutuma sahipler.

Bu iki dini akıma bağlı eğilimler, 2003'teki işgalden sonra aktifti; ancak bazıları, özellikle Selefiler, bazı dönüşümlerden geçti. Irak hükümeti, eski başbakanlardan hem Nuri El Maliki hem de Haydar El İbadi yönetiminde, IMAB ve İP'yi apolitik Sünni hareketlerle dengelemeye çalıştı. Bu sadece Sünni bölgelerin istikrarsızlaştırılmasına katkıda bulunan faktörler olarak görülen iki oluşumu dengelemek için değil, aynı zamanda IŞİD'in düşüşü sırasında ve sonrasında Sünni bölgelerde radikalleşmenin ortadan kaldırılmasında da rol oynayacak bir tutumdur.

Tarihsel olarak devlet ve hazineden bağımsız olarak faaliyet gösteren Irak'taki Şii dini okullarının aksine, Sünni dini kurumlar devletin bir parçası olarak faaliyet gösteriyordu. Bu bağımlılık durumu göz önüne alındığında, Irak hükümetinin gayri resmi politikası tek bir Sünni dini ağın dini kurumsal yapıya hâkim olmasına engel olmak oldu. Bunun yerine ağları, çoğunun varlığını sürdürebilmek için devlet himayesine bel bağlamaya devam ettiği sürekli bir rekabet durumunda tutmayı amaçladı.

i. Cemaat El Ulema El Irak "Irak Âlimler Birliği" (IAB)

IAB Irak'taki mezhepçiliğe karşı çıkmak ve İslami öğretilerin takipçileri arasında köprü kurma vasıtasıyla dini bakımdan birleştirici bir söylemi savunmak amacıyla 2007 yılında Abdüllatif El Hümeym tarafından Amman'da kurulan Sufi eğilimli bir platformdur.⁵³

IAB'ın kökleri 2003'ten sonra Basra'da kurulan Tacamu El Vihda El İslamiye, "İslami Birlik Grubu" adlı platforma kadar uzanmaktadır. Daha sonra adı Tacamu Ulema ve Muzakafi el Irak, "Irak Ulema ve Aydınlar Grubu" olarak değiştirildi ve ardından da El Hümeym'in Amman'da açılışını yaptığı platforma dönüştü.⁵⁴ IAB, platformun önde gelen ikinci ismi olan açık sözlü din adamı Halid El Mulla sayesinde Irak medyasında ön plana çıkmaya başladı. IAB Basra şubelerini yöneten Halid El Mulla daha sonra El Hümeym'in yerine platformun başına geçmişti.

IŞİD'in yükselişiyle El Mulla, örgütle savaşmak için Saraya El Difa El Vatani, "Milli Savunma Askerleri" adlı bir milis kurma fikrini gündeme getirdi ancak El Mulla'nın bu isteği gerçekleşmedi.⁵⁵ Böyle bir gücün kurulması, muhtemelen Sünni-içi rekabetlerde IAB'nin siyasi gücünü artıracaktı. El Mulla, IŞİD'le mücadelesinde HSG'yi destekleyen yüksek bir Sünni ses oldu. HSG'ye bağlı bazı militan gruplar, El Mulla'yı ılımlı Sünni bir ses olarak destekledi ve El Mulla sık sık HSG ile bağlantılı politikacılarla birlikte yüksek düzeyli toplantılarda yer aldı.

Dahası, El Mulla döneminde IAB kendisini toplumlar arası ihtilaflarda bir arabulucu olarak da sunuyordu. Bu, örneğin eski Başbakan Maliki ile olan bağlantıları sayesinde El Mulla'nın 2013-2015 yılları arasında (Şii hareketler tarafından) taciz edilip daha sonra da zorla boşaltılan Sünni camilerinin idarecilerine iadesi için çaba sarf ettiği iddialarında görülmektedir.⁵⁶ Bununla birlikte, El Mulla'nın İran bağlantılı Iraklı Şii paramiliter güçleriyle iyileşen ilişkileri ve buradaki artan görünürlüğü, onu Arap Sünni kesimleri arasında seilmeyen biri haline getirdi.

IAB eski Başkanı El Hümeym, SVİ'nin başına geçtiğinde, El Mulla Bağdat'daki iki önemli bölge olan Rasafa ve Kerh'deki vakıfları yöneterek Irak Sünni vakıflarında rol oynamaya çalıştı. Ancak bu, net olmayan siyasi nedenlerden ötürü başarısızlıkla sonuçlandı.⁵⁷ IAB'nin; Bağdat, Basra ve Diyala vilayetlerinde temsilcileri mevcuttur ve vakıf 2019 yılının sonlarında bölgesel varlığını Kerkük ve Anbar'a doğru genişletme planları olduğunu belirtmiştir.⁵⁸

IAB'den daha az bilinen ancak onunla aynı derecede etkili olan bir diğer apolitik Sufi platformu da Anbar'daki Hadise şehrinde bulunan Meclis Ulema El Ribat El Muhammedi, 'Rabat Muhammediye Âlimler Birliği'dir (RMAB). Dini etkisi güneyde, Anbar'ın Ramadi'den sonra ikinci en önemli şehri Felluce'ye kadar uzanır. Sufi din adamı Abdülkadir El Alussi tarafından kurulmuştur ve bazılarına göre Hadise'yi pusuya düşüren IŞİD'e karşı savaşmak için HSG tarafından El Cağayfa aşiretinin silahlandırılmasına yardımcı olmuştur. RMAB yönetimi, HSG'nin ideolojik yönlendiriciliği ile bağlantılıdır ve El Alussi'ninkinde olduğu gibi bazı durumlarda de-radikalleşmeyle ilgili roller oynamaktadır.⁵⁹

RMAB'ın HSG'deki temsiliyeti, medyada İran liderliğindeki bölgesel direniş eksenine açık iş birliğini kısmen açıklıyor. IAB ve RMAB, sıcak ilişkilerden memnun olduklarını ve faaliyetlerini sürekli koordine ettiklerini belirtmektedirler.⁶⁰ Bunun nedeni hem Sufi eğilimleri hem İran'a bağlı Irak Şii paramiliterleri ile olan güçlü ilişkileri hem de İran'ın varlığının kendisidir.

ii. Mehdi El Sümejde'nin 'Fetva Meclisi'

Irak'ta Selefilik son zamanlarda neredeyse tamamen IŞİD'le ilişkilendirilirken, apolitik Selefilik Irak'ta egemen iktidar partilerinin desteğini alan yükselen bir eğilim haline geldi. Selefi din adamı Mehdi El Sümejde Irak'ta bu eğilimi temsil ediyor ve kendisini Necef'teki Şii *Merciyesi*yle eşit kabul ettiği Irak Müftüsü olarak tanımlıyor.⁶¹ Dahası, IŞİD'in yükselişiyle birlikte El Sümejde örgütle mücadele adına Kuvvet Ahrar El Irak, "Özgür Iraklılar Kuvveti" adlı paramiliter bir grup kurdu. Bu grup artık 86 numaralı tugay olarak HSG'nin bir parçası olarak faaliyet gösteriyor.

Çeşitli anlatılara göre, ABD önderliğindeki Irak işgali sırasında El Sümejde IMAB'da yer alan mezhepçi eğilimli bir Selefi idi. El Sümejde, platforma karşı çıktığı için IMAB'dan ayrıldı ve Sünnileri tek bir platform üzerinde birleştirmek üzere «Ehl-i Sünnet ve Cemaat Şura Konseyi»ni kurdu. Oluşumun desteğiyle Eylül 2003'te "Fetva Meclisi"ni de kurdu.⁶² El Sümejde, kurduğu Fetva Meclisi'nin geçtiğimiz yüzyılda kaldırılan diğer fetva meclislerinin halefi olduğunu savunmaktadır.

El Sümejde'ye göre, Osmanlı dönemi fetva meclislerinin kaldırılmasının ardından, bir başka fetva meclisi 1952'de yeniden kurulmuş, ancak Baas Partisi tarafından 1976'da Vakıflar Bakanlığı'nın fetva meclisini atanmış bir Müftülük ile değiştirmesiyle kaldırılmıştır.⁶³ El Sümejde, 2004-2009 yılları arasında hapisteydi ve serbest bırakıldıktan sonra 2011'de Irak'a dönene kadar Irak Müftüsü rolünü üstlenerek Suriye'de bulundu ve Hizbullah ile Tahran'a yakın Lübnanlı bir takım Sünni dini figürler aracılığıyla eski Başbakan Maliki'nin de desteğini aldı.⁶⁴ Yine de, Irak'taki çoğu Sünni siyasi-dini ağ El Sümejde'yi Irak Müftüsü olarak tanımıyor.

Fetva Meclisi, Bağdat'ta büyük bir vakıf kompleksi bulunan Ummül Tubal Camii'nde yer alıyor. Komplekste, Kuvvet Ahrar El Irak'ın başkanlığı bulunuyor ve ayrıca din ve güvenlik rollerinin birbirine bağlılığını yansıtır bir şekilde militan grubun komutan yardımcısı Müftünün özel sekreterliği görevini de yerine getirmektedir.⁶⁵ Ancak Fetva Meclisi ve militan grup, iki taraf arasında tam bir ayrılık olduğunu ifade etmektedir.⁶⁶ Fetva Meclisi aynı zamanda kompleksten Bağdat ve dış mahallelerine yayın yapan bir radyo istasyonu işletiyor. Ayrıca, bir televizyon kanalı kurmayı da planlıyorlar.⁶⁷

El Sümejde SVİ'nin önceki başkanı El Hümeym'in atanmasının arkasında kendisinin olduğunu iddia ediyor.⁶⁸ Ancak, SVİ Ekim 2018'de internet sitesinden El Hümeym ile El Sümejde arasında bir toplantı olacağını duyurduğunda, kendisinden Irak Müftüsü diye bahsetmedi.⁶⁹ Bir haberde, El Sümejde'nin El Hümeym'in yerini almaya ve SVİ'nin yolsuzlukla suçlanmasının ardından 2018'de vakfın başına geçmeye çalıştığı iddia edilmişti ancak Hümeym makamında kalmaya devam etti.⁷⁰

İran bağlantılı Şii partilerle müttefik olmak bir grup Sünni ağı birbirine bağlarken, bazıları kendi aralarında bir rekabet içerisindedir. Mesela El Sümejde, Kerh vakıf müdürlüğünün, IAB'ın sorumluluğunu almak istediği fakat elde edemediği aynı müdürlük olan Ummül Tubal Camii⁷¹ kompleksinin bir parçası olduğunu söylüyor.

Kuvvet Ahrar El Irak hem insanları mobilize etme yeteneğini hem de siyasi kurumun diğer aktörleri desteklemesi adına apolitik bir söylemi ortaya koymayı hedeflediği için, Müftü olarak El Sümejde'nin prestiji ve gücünün anahtarıdır. El Sümejde Ahrar El Irak'ı Tahran'a yakın Şii militan grupların yanına koymayı münhasıran ABD karşıtı Şii paramiliterleri tarafından değilse de sıklıkla kullanılan anlamıyla İslami bir direniş hareketi olarak tanımlıyor. El Sümejde, İran'ın militan grupları desteklediğini ifade etmektedir ve militan grubun önderlerine göre Anbar, Selahaddin, Ninova, Bağdat ve Basra'da konuşlanmış 4000 personeli vardır.⁷² Ancak, birkaç kaynak ve rapor bu sayının abartıldığını belirtmektedir.

El Sümejde, IŞİD'in Arap Sünni bölgelerindeki yükselişinin önemli bir sebebi olarak gördüğü Anbar protesto hareketinin kuvvetli bir muhalifiydi. Ayrıca, protesto hareketinin dağılmasını savunuyordu ve bu hareketi destekleyen siyasi seçmenler tarafından sert bir şekilde eleştiriliyordu.

Sonuç

Irak'taki Sünni siyasi-dini ağlar, Selefi Cihatçı aşırılığa, yolsuzluğa ve marjinalleşmeye karşı yıllar süren savaşa katlanmış kırılğan topluluklardan oluşuyor. Bugün, bu ağların son on yıla göre daha az etkisi var. İktidarları azalırken, Irak'ta dini liderlerin siyasetteki rolüne yönelik halk desteğinin zayıflamasıyla birlikte, özellikle Anbar ve Selahaddin'den gelen Sünni laik ve aşiret siyasi hareketleri, Bağdat'taki konumlarını güçlendirmeyi başardı.⁷³

İMAB geniş Sünni kesimler için kabul edilebilir, siyaseten anlamlı bir söylem üretmedi. İMAB ile bağlantılı birkaç Sünni silahlı direniş grubunun, ABD önderliğindeki işgale karşı başarılı olmasına rağmen, bu grupların çoğu platformu siyasi olarak aşındıran mezhepsel şiddet olaylarına ve terörizme dâhil oldu. İMAB'ın gücü, ilk genel sekreterinin karizmasına ve gücüne dayandığından, onun ölümü platforma geri dönüşü olmayan bir darbe indirdi. İMAB, Ekim 2019 protestolarını hükümet karşıtı propagandasını güçlendirmek için bir fırsat olarak kullandı.

İMAB'ın gerilemesi ve hatta Irak'ta yasaklanmasıyla, İİP kendisine artık rakip olabilecek güçlü bir ağ olmadığı için siyasi olarak güçlendi fakat yıllar içerisinde bu gücünü yitirdi. İİP, İMAB'ın sahip olduğu popüleriteden yoksundu ancak iyi organize olmuş ve pragmatikti. Bu da onun politik olarak hayatta kalmasını ve bazı kritik dönemeçlerde olayların gidişatını etkilemesini sağladı. İİP, yüksek düzeyli devlet mevkilerini doldurdu. İİP destekli Anbar protesto hareketinin başarısızlığı partiyi köşeye sıkıştırdı ve İİP'nin bir süredir Tahran ile iyi ilişkilere sahip olduğu bilinmesine rağmen bu durum onu İran ile ittifak halindeki Şii seçmenin etki alanına soktu.

İŞİD'in yükselişi ve düşüşü, İMAB ile İİP'nin hataları ve siyasi olarak aktif dini unsurların körüklediği mezhepçi şiddet, yükselen apolitik Selefi ve Sünni akım sınıfına İMAB ve İİP'nin bıraktığı boşluğu doldurma gücü vermedi.

Bununla birlikte, Selefiler, Sufiler ve El Hümeym yönetimindeki SVİ, aşırılığa alternatif bir anlatı ortaya koydukları için ama daha da önemlisi mali kaynaklara dayandıkları için bir ölçüde ilerleme kaydediyorlar. Yoksulluğun son yıllarda arttığı ve önümüzdeki

yıllarda da artmaya devam edeceği tahmin edildiğinden, yükselen Sünni hareketler sosyal güvenlik ağlarını genişleterek etkilerini artırıyor. Aşırıcılığa bir alternatif olsa da, bu hareketlerin devlet himayesine fazlasıyla dayanması, Sünnilerin geniş bir kesimini orta sınıftan yabancılaştırıyor.

Kısa vadede Arap Sünni merkezlerinde bir ayaklanma olası görünmüyor, ancak artan yoksulluk ve silahlı çete unsurların çoğalmasa orta vadede protestoları tetikleyebilir. Ayrıca, barışçıl protestocular ne bir isyan başlatmak için güvenlik boşluğu yaratmaya yardım etmek ne de bir protesto hareketini bastırmak için devlet yetkililerine bahane vermek istemeyeceğinden yükselen bir IŞİD ayaklanması protestoları engelleyecektir.

Muhtemel bir Sünni Arap protesto hareketiyle karşı karşıya kalındığı takdirde İİP, hareketi destekleyecek siyasi gücü olmadığından hassas bir durumda olacak. Aynı zamanda harekete karşı durmak, halihazırda asgari düzeyde olan kamusal çekiciliğini kaybetme durumunu gerektirecek ve İİP Ekim 2019 protesto hareketini resmi olarak desteklemediği için de tarafsız bir duruş sergilerse bile düşman olarak kabul edilecektir.

Aksine, İMAB Ekim 2019 protestolarındaki pozisyonu ile uyumlu olarak bu tür protestoları organize etmeye yardımcı olmasa bile onları hararetle destekleyecektir. Bununla birlikte, protestolar orta sınıf gençliği tarafından yönetilirse İMAB pek de iyi bir müttefik olmayacaktır. Zira söylemi ve karışık mirası orta sınıf gençliğine çekici gelmeyecektir.

Apolitik Selefi ve Sufi eğilimler, iktidardaki Şii siyasi partilere olan sadık destekleri ile herhangi bir Arap Sünni protestosuna büyük olasılıkla düşmanlık gösterecektir. Dolayısıyla bu eğilimler Arap Sünni önderliğindeki protesto hareketine müsamaha göstermeyecektir.

Referanslar

- 1- Hariz Hasan, Religious Authority and the Politics of Islamic Endowments in Iraq, Carnegie Middle East Center, Mart 2019 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020), 1. <https://carnegie-mec.org/2019/03/29/religious-authority-and-politics-of-islamic-endowments-in-iraq-pub-78726>
- 2- Ayet El Samarra'i ile Hona Bağdat televizyon kanalında yapılan röportaj (Arapça), YouTube, Yayınlanma tarihi: 14 Ekim 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=KvHoYXnJFdQ>
- 3- Ayet El Samarra'i ile El Diyar televizyon kanalında yapılan röportaj (Arapça), YouTube, Yayınlanma tarihi: 28 Şubat 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=2WeAY12LUaI>
- 4- Ayet El Samarra'i ile Hona Bağdat televizyon kanalında yapılan röportaj (Arapça),
- 5- Muhanad Seloom, An Unhappy Return: What the Iraqi Islamic Party Gave Up to Gain Power, Carnegie Middle East Center, 19 Kasım 2018 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://carnegie-mec.org/2018/11/19/unhappy-return-what-iraqi-islamic-party-gave-up-to-gain-power-pub-77747>
- 6- Ayet El Samarra'i ile Hona Bağdat televizyon kanalında yapılan röportaj (Arapça),
- 7- Muhanad Seloom, An Unhappy Return.
- 8- Make or Break: Iraq's Sunnis and the State, International Crisis Group, 14 Ağustos 2013 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020), 20. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/make-or-break-iraq-s-sunnis-and-state>
- 9- Halud Remzi, Iraq Election 2010 Results Round-up, Niqash, 30 Mart 2010 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://www.niqash.org/en/articles/politics/2643/Iraq-Election-2010-Results-Round-up.htm>
- 10- Iraq's Uncertain Future: Elections and Beyond, International Crisis Group, 25 Şubat 2010 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020), 10. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/iraq-s-uncertain-future-elections-and-beyond>
- 11- Make or Break, 20.
- 12- Religious Authority and the Politics of Islamic Endowments in Iraq, 6.
- 13- Religious Authority and the Politics of Islamic Endowments in Iraq, 7.
- 14- Hariz Hasan, One Slap After Another, Diwan (Carnegie Middle East Center), 18 Mart 2019 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://carnegie-mec.org/diwan/78606>
- 15- Yazarın Irak Fıkıh Konseyi ile bağlantılı bir din adamıyla mülakatı, İstanbul, Kasım 2019.
- 16- One Slap After Another.
- 17- Salim El Cuburi Irak İslam Partisi'nden istifa etti. (Arapça), Aljazeera.net, 20 Ağustos 2017, 2019 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://bit.ly/3ilqTMh>
- 18- Yazarın üst düzey bir Irak İslam Partisi üyesi ile mülakatı, İstanbul, Mart 2020.
- 19- Irak İslam Partisi, Kataib Hizbullah ile beş dosya üzerine görüşüyor (Arapça), Mawazin News, 23 Şubat 2020 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://www.mawazin.net/Details.aspx?jimore=87290>
- 20- Yazarın üst düzey bir Irak İslam Partisi üyesi ile mülakatı, İstanbul, Mart 2020.
- 21- Aynı kaynak.
- 22- Aynı kaynak.
- 23- Sadr'dan sonra Sünni fıkıh konseyi protestolarla ilgili 5 başlık yayınladı (Arapça), Shafaq News, 22 Ekim 2020 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://bit.ly/2D1ivkX>
- 24- Roel Meijer, The Association of Muslim Scholars in Iraq, MERIP, 237 - 2005 Kış (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://merip.org/2005/12/the-association-of-muslim-scholars-in-iraq/>
- 25- *Ancak İMAB liderleri, seçimlerin boykot edilmesini savunan bir fetva yayınladıklarını yalanladılar. Irak'ın Sünni topluluklarına odaklanan akademisyen Muhanad Seloom ile WhatsApp yazışmaları, Haziran 2020.

- 26- Daniel Fink and Steven Leibowitz, The Muslim Scholars Association: A Key Actor in Iraq, The Washington Institute for Near East Policy, Research Notes Number 12 – Aralık 2006, 7 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-muslim-scholars-association-a-key-actor-in-iraq>
- 27- Meijer, The Association of Muslim Scholars in Iraq.
- 28- A. g. e.
- 29- Fink and Leibowitz, The Muslim Scholars Association, 6.
- 30- Muhanad Seloom, An Unhappy Return.
- 31- Fink and Leibowitz, The Muslim Scholars Association, 4.
- 32- A. g. e.
- 33- A. g. e.
- 34- Meijer, The Association of Muslim Scholars in Iraq.
- 35- ** IMAB liderleri resmi açıklamalarında mezhepçiliği savunduklarını reddediyorlar. Irak'taki Sünni topluluklarıyla ilgilenen akademisyen Muhanad Seloom ile WhatsApp yazışmaları, Haziran 2020.
- 36- Muhanad Seloom, An Unhappy Return.
- 37- İddiaya göre, Müslüman Kardeşler'in ideoloğu ve IMAB'ın atanmış başkanı Muhammed Ahmed El Raşid, istemeden IMAB'ın önceki ve ilk Genel Sekreteri Hariz El Dari'ye, El Dari'nin beklenmedik bir şekilde kabul ettiği şemsiye liderliğini jest olarak teklif etti. Yazarın Irak İslam Partisinden kıdemli bir üyeye yaptığı mülakat, İstanbul, Mart 2020.
- 38- Nathaniel Rabkin, The Sunni Religious Leadership in Iraq, Hudson Institute, 2 Haziran 2018 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://www.hudson.org/research/14304-the-sunni-religious-leadership-in-iraq>
- 39- A. g. e.
- 40- Hariz Dari ile El Cezire Arap kanalında röportaj (Arapça), 29 Mayıs 2007. <https://www.youtube.com/watch?v=KFjQWZlfhww>
- 41- Fink and Leibowitz, The Muslim Scholars Association, 6.
- 42- Müslüman Alimler Birliği Genel Sekreteri Hariz El Dari: «El Kaide bizden ve biz de ondanız» (Arapça), Radio Sawa, 6 Ekim 2007 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://arbne.ws/31zj2or>
- 43- El Dari, hiziplerin kendisine verdiği vekillik yetkisini kabul etti (Arapça), Aljazeera.net, 10 Haziran 2009 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://www.aljazeera.net/news/arabic/10/6/2009/%D8%A7%D8%9D%D8%B6%D8%A7%D8%B1%D8%9A-%D8%9A%D8%82%D8%A8%D8%84%D8%AA%D8%AE%D8%88%D8%9A%D8%84%D8%A7%D8%9D%D8%B5%D8%A7%D8%A6%D8%84%D8%9D%D8%79>
- 44- El Rafideyn kanalının resmi web sitesi, 22 Ocak 2018 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://alrafid-ain.org/post/19806>
- 45- Müslüman Alimler Birliği protestocuları Bağdat'a gitmemeleri konusunda uyardı (Arapça), Anadolu Haber Ajansı, 10 Şubat 2013 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://bit.ly/31EgClb>
- 46- Yazarın Irak İslam Partisi ile bağlantılı bir gençlik aktivistiyle yaptığı WhatsApp mülakatı, Nisan 2020.
- 47- Mısır, El Rafideyn kanalının lisansını iptal etti (Arapça), Al-Khaleej Online, 18 Temmuz 2014 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://alkhaleejonline.net/%D8%B3%D8%A9/%D8%59%D8%B5%D8%B1%D8%AA%D8%84%D8%BA%D8%A9-%D8%B1%D8%AE%D8%B5%D8%A9%D8%82%D8%86%D8%A7%D8%A9-%D8%A7%D8%84%D8%B1%D8%A7%D8%81%D8%AF%D8%A9%D8%86%D8%A9>

- 48-Yazarın Irak İslam Partisi ile bağlantılı bir gençlik aktivistiyle yaptığı WhatsApp mülakatı, Nisan 2020.
- 49- Muzanna Hariz El Dari: Ekim devrimi Irak'taki yabancı varlığını reddediyor ve milliyetçi boyuta odaklanıyor, Müslüman Alimler Birliği'nin resmi internet sitesi, 18 Ocak 2020 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <http://iraq-amsi.net/ar/110636>
- 50- 50- Yazarın Irak İslam Partisi ile bağlantılı İstanbul'da bulunan bir yazarla yaptığı WhatsApp mülakatı, Nisan 2020.
- 51- -*** Muhanad Seloom'a göre, IMAB 5/2004'ten çok daha zayıf, ancak mağlup edilmekten de çok uzak. IMABI'nın Irak'ta hem aşiretler üzerinde hem de dini etkisi var. Yazarla WhatsApp yazışmaları, Haziran 2020.
- 52- Aynı kaynak.
- 53- Mezhepçilikle mücadele için "Iraklı Alimler Birliği"nin kurulması, El İttihad, 28 Ocak 2007 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://bit.ly/3dMOQ3X>
- 54- Yazarın İslami Vakıflar İdaresine bağlı Sünni bir din adamıyla yaptığı mülakat, Bağdat, Eylül 2019.
- 55- İslami bir grup "Milli Savunma Askerleri"nin kuruluşunu ilan etti (Arapça), Knoozmedia, 7 Temmuz 2014 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://bit.ly/3gcptSc>
- 56- Yazarın İslami Vakıflar İdaresine bağlı Sünni bir din adamıyla yaptığı mülakat, Bağdat, Eylül 2019.
- 57- Aynı kaynak.
- 58- Aynı kaynak.
- 59- Rabat Muhammediye Alimler Birliği Başkan Yardımcısı Muhammed El Nuri ile mülakat, Bağdat, Eylül 2019.
- 60- Yazarın birkaç Iraklı Sünni din adamıyla yaptığı röportaj, Bağdat, Eylül 2019.
- 61- Yazarın Fetva Meclisi Başkanı Mehdi el Sümejde ile röportajı, Bağdat, Eylül 2019.
- 62- Aynı kaynak.
- 63- Aynı kaynak.
- 64- Irak'taki Sünni Müftü Mehdi El Sümejde'den "El Kudüs El Arabi" ye: El Abadi, Irak İslam Partisini hükümet pozisyonlarıyla yendi, El Kudüs El Arabi, 5 Şubat 2019 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://bit.ly/3dPHKn4>
- 65- Yazarın *Kuvvet Ahrar El Irak* Komutan Yardımcısı ve Mehdi El Sümejde'nin sekreteri Ebu Abdullah El Hüseyini ile mülakatı.
- 66- Aynı kaynak.
- 67- Aynı kaynak.
- 68- Yazarın Fetva Meclisi Başkanı Mehdi El Sümejde ile yaptığı mülakat, Bağdat, Eylül 2019.
- 69- Dr. al-Humaim, Şeyh Mehdi el-Sumaida'i'yi kabul etti, Sünni Vakıflar Dairesi'nin resmi web sitesi, 24 Ekim 2018 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <http://sunniaffairs.gov.iq/ar/%d8%a7%d9%84%d8%af%d9%83%d8%aa%d9%88%d8%b1-%d8%a7%d9%84%d9%87%d9%85%d9%8a%d9%85-%d9%8a%d8%b3%d8%aa%d9%82%d8%a8%d9%84-%d8%b3%d9%85%d8%a7%d8%ad-%d8%a9-%d8%a7%d9%84%d8%b4%d9%8a%d8%ae-%d9%85%d9%87%d8%af>
- 70- Irak: İran, Sünni Vakıflar Dairesi başkanlığı konusunda rekabete giriyor, El Arabi El Cedid, 9 Aralık 2018 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://bit.ly/31BSq6a>
- 71- Yazarın Fetva Meclisi Başkanı Mehdi El Sümejde ile yaptığı mülakat, Bağdat, Eylül 2019.
- 72- Yazarın *Kuvvet Ahrar El Irak* Komutan Yardımcısı ve Mehdi El Sümejde'nin sekreteri Ebu Abdullah El Hüseyini ile mülakatı.
- 73- Arabs are losing faith in religious parties and leaders, The Economist, 7 Aralık 2019 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2020). <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/07/12/2019/arabs-are-losing-faith-in-religious-parties-and-leaders>

YAZAR HAKKINDA

İran analisti olan Tamer Badawi, Al Sharq Forum'da araştırmacı ve European University Institute'de Orta Doğu Çalışmaları Program'ında program üyesidir. Daha önce, European University Institute Transnational Governance Bölümü'nde Politika Lideri bursiyeri olarak bulunmuş ve öncesinde Al Sharq Forum'da araştırmacı olarak çalışmıştır.

AL SHARQ STRATEJİK DÜŞÜNCE KURULUŞU HAKKINDA

Al Sharq Stratejik Düşünce Kuruluşu, demokratik katılım, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog ve sosyal adalet ideallerini teşvik etmek amacıyla, tarafsız ve titiz bir yaklaşımla araştırma yapmayı üstlenen bir düşünce kuruluşudur.

Address: Istanbul Vizyon Park A1 Plaza Floor:6
No:68 Postal Code: 34197
Bahçelievler/ Istanbul / Turkey
Telephone: +902126031815
Fax: +902126031665
Email: info@sharqforum.org

AL SHARQ
STRATEGIC
RESEARCH

research.sharqforum.org

[f](#) [t](#) [v](#) / SharqStrategic

